

روش نیروسازی و بسیج اجتماعی جریان کفر از منظر قرآن*

محمد محمودی کیا^۱

چکیده

با عنایت به این که تاریخ همواره عرصه مصاف میان دو جبهه کفر و ایمان بوده است، لذا، هر دو جبهه سعی در افزایش قدرت اجتماعی خود از طریق بسیج نیروها و نیز نیروسازی میان باورمندان به خود بوده اند و برای نیل به این مهم، روش‌های مختلفی و متفاوتی را نیز بدین منظور تعقیب کرده‌اند. این نوشتار با کاربست روش تحلیل مضامین به دنبال ارائه پاسخ به این سؤال است که براساس آیات کتاب مقدس پیامبر خاتم صلوات الله علیه، قرآن، جبهه کفر از چه روش‌هایی برای نیروسازی بهره گرفته است و چه راهکارهایی می‌توان برای غلبه بر این روش‌ها ارائه کرد؟ یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که با عنایت به تنوع باورمندان به جبهه کفر، این جریان از روش‌های مختلفی همچون ترعیب و تهدید، تطمیع، تدلیس، تشکیک و تحریف بدین منظور بهره برده است؛ روش‌هایی که هر کدام بر جذب بخشی از جامعه به جریان کفر مؤثر بوده است. بر پایه یافته‌های این پژوهش، راهکارهای پیشنهادی برای تأثیرگذاری بر قدرت نیروسازی جبهه کفر بدین شرح می‌باشد: افزایش قدرت اقناعی اندیشه توحیدی، افزایش قدرت دفاعی و توان بازدارندگی جامعه، افزایش سطح آگاهی از اصول اعتقادی، افزایش سطح پایبندی جامعه به اصول اخلاقی.

واژگان کلیدی

نیروسازی، بسیج اجتماعی، جبهه کفر، قرآن کریم، روش تحلیل مضمون.

مقدمه

نیروسازی و کادرسازی یکی از مهم‌ترین اهداف هر سازمان و یا موجودیت اجتماعی است که با بهره‌گیری از ظرفیت بالقوه آن برای مسئولیت‌پذیری و نقش‌آفرینی هرچه مؤثرتر ایشان در پیشبرد اهداف سازمانی مورد استفاده قرار می‌گیرند. طبعاً هرچه یک موجودیت اجتماعی بتواند بسیج اجتماعی و نیروسازی بیشتری را سامان دهد از توانایی بیشتری برای تعقیب

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۸/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۳۰

۱. استادیار گروه اندیشه سیاسی در اسلام پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی (mahmoodikia@ri-
.khomeini.ac.ir).

منافع و منویات خود برخوردار است.

از منظر ایدئولوژیک، تاریخ همواره محل نزاع دو جریان عمده جبهه کفر و ایمان بوده و هر یک از این دو جبهه سعی در تقویت نیروسازی و مدیریت منابع انسانی باورمندان به خود بوده‌اند. قرآن کریم به عنوان معجزه جاوید حضرت ختم المرسلین، محمد بن عبدالله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و آخرین سند مکتوب هدایت از جانب خداوند متعال برای بشریت، به جنبه‌ها و تجربیات تاریخی این کادرسازی و بسیج اجتماعی در قالب یادآوری نحوه مواجهه جبهه کفر با پیامبران و رسولان الهی اشاره دارد که هدف از این نوشتار بررسی شیوه‌های نیروسازی جبهه کفر با تأکید بر آیات قرآن کریم است.

از این رو، روش به کار گرفته شده برای نیل به این هدف، روش تحلیل مضمون (شبکه مضامین) است. براین منظور، ابتدا محقق با مراجعه به متن قرآن، به جمع‌آوری آن دسته از آیاتی که اشاره به نحوه نیروسازی جبهه کفر داشته، پرداخته و پس از تجزیه و تحلیل آیات مورد نظر در قالب تحلیل مضامین به کار گرفته شده در این آیات، به سامان‌دهی مضامین آیات اقدام کرده و سپس سعی در مقوله‌بندی و سطح‌بندی مضامین مورد اشاره با هدف دستیابی به مضامین فراگیر دارد. براساس این مضامین فراگیر می‌توان تحلیلی از سازوکار درونی نیروسازی و بسیج اجتماعی جبهه کفر ارائه نمود.

تعریف مفاهیم

۱. کفر

کفر واژه‌ای عربی به معنای پنهان کردن و پوشاندن است و بر چیزی اطلاق می‌شود که باعث استحقاق عقاب دائمی و عظیم شود و البته در دنیا هم احکام خاصی بر آن مترتب است (علم الهدی، ۱۴۳۱ق: ۵۳۴؛ طوسی، ۱۴۰۶ق: ۲۲۷؛ طوسی، ۱۳۶۲ش: ۶۳۵).

کفر را عبارت از اخلال و کوتاهی در معرفت به خداوند، توحید، عدل، و رسالت پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دانسته‌اند که ممکن است ناشی از جهل یا شک باشد و گاه ناشی از اعتقاد به اموری است که با وجود آنها دست‌یابی به معارف فوق ناممکن می‌شود. کفر را همانند ایمان، امری قلبی دانسته‌اند (همان).

واژه کفر و اضافات آن ۳۴۳ مرتبه در متن قرآن کریم به کاررفته که از این میان صور مختلفی از آن همچون کفرهم، ۲ مرتبه، کفره، ۳ مرتبه، للکفر، ۱ مرتبه، بکفرهم، ۱ مرتبه، کفرا، ۵ مرتبه، بالکفر، ۴ مرتبه، بکفرک، ۱ مرتبه، بکفرهم، ۴ مرتبه، و کفر ۲۱ مرتبه تکرار شده

است. با احتساب دیگر مشتقات واژه کفر همچون کافر، کافرون، و کافرین در متن قرآن که ۱۳۵ مرتبه در متن قرآن تکرار شده است، مجموع تکرار کفر در قرآن ۴۷۸ مورد می‌باشد.^۱

امام صادق علیه السلام در روایتی در باب اقسام کفر در قرآن به پنج گونه اشاره می‌کند (سبحانی تبریزی، ۱۳۸۵: ش: ۵۵). این پنج گروه عبارتند از:

۱. کفر جحودی (انکار) از روی علم:

﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (بقره: ۸۹)؛

و هنگامی که از طرف خداوند، کتابی برای آنها آمد که موافق نشانه‌هایی بود که با خود داشتند، و پیش از این، به خود نوید پیروزی بر کافران می‌دادند (که با کمک آن، بر دشمنان پیروز گردند) با این همه، هنگامی که این کتاب، و پیامبری را که از قبل شناخته بودند نزد آنها آمد، به او کافر شدند لعنت خدا بر کافران باد.

۲. کفر جحودی بدون علم:

﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ﴾ (جاثیه: ۲۴)؛

چیزی جز همین زندگی دنیای ما در کار نیست گروهی از ما می‌میرند و گروهی جای آنها را می‌گیرند و جز طبیعت و روزگار ما را هلاک نمی‌کند! آنان به این سخن که می‌گویند علمی ندارند، بلکه تنها حدس و گمان می‌زنند.

۳. کفر برائت:

﴿وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ نَّاصِرِينَ﴾ (عنکبوت: ۲۵)؛

شما غیر از خدا بت‌هایی برای خود انتخاب کرده‌اید که مایه دوستی و محبت میان شما در زندگی دنیا باشد سپس روز قیامت از یکدیگر بیزار می‌شوید و یکدیگر را لعن می‌کنید و جایگاه (همه) شما آتش است و هیچ یار و یابوری برای شما نخواهد بود.

۴. کفر ترک اوامر الهی:

﴿فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ

۱. www.parsquran.com: واژه کفر:

اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾ (آل عمران: ۹۷)؛

در آن، نشانه‌های روشن (از جمله) مقام ابراهیم است و هرکس داخل آن [خانه خدا] شود در امان خواهد بود، و برای خدا بر مردم است که آهنگ خانه (او) کنند، آنها که توانایی رفتن به سوی آن دارند. و هرکس کفر ورزد (و حج را ترک کند، به خود زیان رسانده)، خداوند از همه جهانیان، بی‌نیاز است.

۵. کفر به معنای ترک شکر

﴿قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ﴾ (مل: ۴۰)؛

این از فضل پروردگار من است، تا مرا آزمایش کند که آیا شکر او را به جا می‌آورم یا کفران می‌کنم؟! و هرکس شکر کند، به نفع خود شکر می‌کند و هرکس کفران نماید (به زیان خویش نموده است، که) پروردگار من، غنی و کریم است.

۲. نیروسازی

فرآیندی است تربیتی در پنج مرحله زمانی که پس از: ۱. شناسایی نیروهای مستعد و متعهد؛ ۲. موجبات توسعه و تعمیق مبانی فکری و فرهنگی آنان را فراهم کرده و زمینه رشد و ارتقاء همه‌جانبه را مهیا نموده؛ ۳. از طریق مشارکت در فعالیت‌های مجموعه، تحت نظارت مربی آگاه؛ ۴. پس از آموزش و مهارت‌افزایی، مقدمات؛ ۵. پذیرش مسئولیت‌های مختلف و به کارگیری آنها را فراهم نماید.

روش پژوهش

با توجه به مراحل پنج‌گانه مورد اشاره در بحث نیروسازی، در بعد روش تلاش می‌شود تا آیات مرتبط با هریک از این مراحل جمع‌آوری شده و براساس روش داده‌بنیاد به بررسی مسئله تحقیق اقدام شود. لذا، با عنایت به این‌که اساساً مطالعه این تحقیق متن‌محور است، روش تحلیل مضمون برای این منظور انتخاب شده است.

تحلیل مضمون روشی است که هم برای بیان واقعیت یک پدیده و هم برای تبیین آن به کار می‌رود. البته به دلیل ماهیت تفسیری تحلیل مضمون، باید به روایی و پایایی آن بیشتر توجه شود و به همین دلیل تحلیل مضمون در مقایسه با سایر روش‌های کیفی، دقت و زمان بیشتری طلب می‌کند. اگرچه انعطاف‌پذیری، مزیت تحلیل مجموعه است اما می‌تواند باشد. زیرا رهنمودهای خاصی برای تحلیل‌های سطح بالاتر عرضه نمی‌کند؛ از این رو پژوهشگر اغلب

ناچار از خودش تصمیم بگیرد که بر چه چیزی در داده‌ها تمرکز کند. تحلیل مضمون به روش‌های گوناگونی قابل اجرا و استفاده است. در تحلیل مضمون چهار روش «قالب مضامین»، «تحلیل مقایسه‌ای»، «ماتریس مضامین» و «شبکه مضامین» مرسوم است (شیخ‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۷۲)، که در این پژوهش از شیوه چهارم یعنی شبکه مضامین استفاده شده است. شبکه مضامین^۱ روش مناسبی در تحلیل مضمون است که «آترید - استیرلینگ»^۲ آن را توسعه داده‌اند. شبکه مضامین براساس روندی مشخص، صدق قضایای پدیده را از متن بیرون می‌کشد (مضامین پایه)؛ سپس با دسته‌بندی این مضامین پایه‌ای و تلخیص آنها، به اصول مجردتر و انتزاعی‌تر دست پیدا می‌کند. مضامین، مضامین سازمان‌دهنده گفته می‌شود. در گام سوم این مضامین عالی در قالب استعاره‌های اساسی گنجانده شده و به صورت مضامین حاکم بر کل متن در می‌آیند و سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و مضامین برجسته هریک از این سه سطح همراه با روابط میان آنها نشان داده می‌شود. در این نوع تحلیل، سعی بر این است که از مضامین پایه‌ای که آشکار و مصرح هستند به سوی مضامین انتزاعی‌تر و کلی‌تر حرکت می‌شود تا به مضمون (یا مضامین) اصلی متن دست پیدا کنیم.

تحلیل مضمون شیوه‌های نیروسازی جریان کفر از منظر آیات قرآن

قرآن کریم در آیات فراوان و پرشماری مخاطبان خود را نسبت به این مهم متذکر ساخته که انسان همواره در معرض آفات و آسیب‌های متعددی قرار دارد که می‌تواند او را از مسیر رستگاری خارج نماید. قصص قرآنی یکی از بارزترین جلوه‌های یادکرد روش‌های نیروسازی جبهه کفر بوده که به شیوه‌های نیروسازی و بسیج اجتماعی در هنگامه تقابل دو جبهه کفر و توحید پرداخته است؛ امری که علیرغم گذشت زمان و تغییر و تطور شگرف در مواصفات عصری، همچنان اصول ثابت در امر نیروسازی در دو جبهه مذکور باقی مانده؛ هرچند شیوه‌ها و ابزارها تغییر کرده، ولی اصول حاکم همان اصول گذشته است.

در ادامه محقق ضمن رجوع به متن قرآن کریم و احصای آیاتی که به روش‌های نیروسازی در جبهه کفر اشاره دارد، سعی در مقوله‌بندی و سطح‌بندی مضامین آیات دارد تا مضامین فراگیر و جامعی از آنها استخراج کرده و بتواند براساس آن، تحلیلی از روش‌های اصلی نیروسازی

1. Thematic Network
2. Attride-Stirling

در جبهه کفر و نیز توصیه‌هایی برای مواجهه با آن در هر یک از مراحل پنج‌گانه مورد اشاره در فرایند نیروسازی ارائه نماید.

مرحله ۱: شناسایی نیروهای مستعد و متعهد

نخستین مرحله از کادرسازی و نیروسازی در اردوگاه کفر به شناسایی نیروهای مستعد و وفادار بازمی‌گردد. قرآن کریم در آیات متعددی پیش‌زمینه‌ها و پیش‌شرایحی را مورد تأکید خود قرار می‌دهد که موجب می‌شود تا انسان‌ها در دام اغواگریانه شیطان درافتند که برخی از این تصریحات و اشارات به شرح ذیل است:

مضامین پایه	آیات
اهل کفر از بیماری دل برخوردارند	در دل‌های ایشان بیماری (جهل و عناد) است، خدا بر بیماری آنها بیفزاید، و برای ایشان است عذابی دردناک، به سبب آن‌که پیوسته دروغ می‌گفتند (بقره: ۱۰) دل‌های شان انکارکننده [حق] است (نحل: ۲۲) وای بر آنان که از سخت دلی یاد خدا نمی‌کنند (زمر: ۲۲) زنگار بردل‌های شان بسته است (مطففین: ۱۴)
اهل کفر در شک و سرگردانی هستند	اینها در شک‌شان سرگردانند [و راه خروج ندارند] (توبه: ۴۵)
اهل کفر از تعصبی جاهلانه برخوردارند	در دل‌های خود تعصب [آن‌هم] تعصب جاهلیت ورزیدند (فتح: ۲۶) همانا تو نتوانی که مردگان (و مرده‌دلان کفر) را سخنی بشنوانی و یا کران (باطن) را که از گفتارت روی می‌گردانند به دعوت (به حقیقت) شنوا کنی (نمل: ۸۰)
اهل کفر انسان‌هایی نادان هستند	خدا دل‌هاشان را برگرداند، که مردمی بسیار بی‌شعور و نادانند (توبه: ۱۲۷)
اهل کفر اسیر در هوای نفس خویشند	(ای رسول ما) آیا می‌نگری آن را که هوای نفسش را خدای خود قرار داده و خدا او را دانسته (جاثیه: ۲۳)

در این بخش از نیروسازی در جبهه کفر، ویژگی عمده افراد را می‌توان در خصیصه‌هایی چون: بیماری دل، شک و سرگردانی، تعصب‌های جاهلانه، نادانی و اسارت در هوای نفس عنوان کرد. در واقع، شیطان باورمندان به اردوگاه خود را از میان افرادی برمی‌گزیند که این ویژگی‌ها را برخوردار باشند تا ایشان را به مرحله دیگری از نیروسازی و بسیج اجتماعی جبهه

خود وارد نماید.

مرحله ۲: توسعه و تعمیق مبانی فکری و فرهنگی

بعد از آن که افراد با پیش زمینه‌های ورود به جبهه کفر شناسایی شدند، دومین مرحله از کادرسازی و بسیج اجتماعی با تعمیق مبانی فکری و فرهنگی ایشان آغاز می‌شود. در واقع در این مرحله باورمندان به اردوگاه کفر از طریق آموزش‌های لازم و بر بستر فرایند جامعه‌پذیری ارزش‌ها، این مبانی فکری را به صورت یک امر درونی شده می‌پذیرند و ثبات قدم بیشتری را حاصل می‌نمایند. قرآن کریم در آیات متعددی از نحوه و چگونگی این جامعه‌پذیری سخن به میان آورده که برخی از این آیات به شرح ذیل است:

مضامین پایه	آیات
از طریق خلق آرزوهای طولانی و وعده‌های غیرصادق	و سخت گمراه‌شان کنم و به آرزو(های باطل و دور و دراز) درافکنم (نساء: ۱۱۹) آنان که پس از بیان شدن راه هدایت بر آنها باز به دین پشت کرده و مرتد شدند شیطان کفر را در نظرشان جلوه‌گر ساخت و به آمال و آرزوهای دراز فریب‌شان داد (محمد: ۲۵) (شیطان) آنان را بسیار وعده دهد و آرزومند و امیدوار کند، ولی آنان را چیزی به جز غرور و فریب وعده نمی‌دهد (نساء: ۱۲۰)
از طریق ایجاد فراموشی نسبت به خطر و نیز آسیب‌همراهی و هم‌نوییی با شیطان	چنانچه شیطان البته فراموشی ساخت بعد از آنکه متذکر (کلام خدا) شدی دیگر با گروه ستمکاران مجالست مکن (انعام: ۶۸)
از طریق زیبا جلوه دادن گناه و زینت دادن اعمال خطای آدمیان	این چنین ما عمل هر قومی را در نظرشان زینت داده‌ایم (انعام: ۱۰۸) آنان که پس از بیان شدن راه هدایت بر آنها باز به دین پشت کرده و مرتد شدند شیطان کفر را در نظرشان جلوه‌گر ساخت و به آمال و آرزوهای دراز فریب‌شان داد (محمد: ۲۵)
از طریق وسوسه کردن نسبت به انجام گناه با پوشش دست‌یابی به جاودانگی	آن‌گاه شیطان، آدم و حوا هر دو را به وسوسه فریب داد تا زشتی‌های شان را که از آنان پوشیده بود بر ایشان پدیدار کند و گفت: خدای‌تان شما را از این درخت نهی نکرد جز برای این‌که مبادا (در بهشت) دو فرشته شوید یا عمر جاودان یابید (اعراف: ۲۰)

بر این اساس آن‌گاه مبانی فکری و عقیدتی جریان کفر تعمیق یافته و پرورش می‌یابد که باورمندان به این اردوگاه به طرق مختلف امکان بازگشت به خویشتن خویش را نداشته باشند و بازیافتن حقیقت برای ایشان امری بسیار دشوار باشد. از همین رو، در این مرحله از تمامی ابزارها و شیوه‌هایی که موجب می‌شود تا انسان نوعی حالت تغافل عمیق نسبت به حقیقت خویش به دست آورد، به میدان آورده می‌شود. قرآن کریم از شیوه‌هایی چون زیبا جلوه دادن گناه در چشم انسان، خلق آرزوهای بلند و دست نیافتنی، و وسوسه انسان با پوششی از نیل به جاودانگی را از مهم‌ترین عوامل تحقق این هدف در بسیج اجتماعی جبهه کفر معرفی می‌کند.

مرحله ۳: مشارکت در فعالیت‌ها

سومین مرحله از نیروسازی و بسیج اجتماعی جبهه کفر از منظر قرآن کریم، مشارکت دادن باورمندان و جذب شدگان در اردوگاه کفر پس از تعمیق باورهای ایشان است. در این مرحله می‌بایست نوعی جامعه‌پذیری عملی اتفاق افتد و افراد به طور خودآگاه در کنش‌های گروهی مشارکت یابند تا نوعی قوام اجتماعی حاصل شود. در این مرحله افراد از قابلیت لازم برای عینیت بخشی به آنچه کسب نموده‌اند را واجد می‌شوند. قرآن کریم در آیات متعدد این مرحله را به این صورت ایضاح می‌نماید:

آیات	مضامین پایه
و عده بسیاری ساحران به حضور فرعون گرد آمده، فرعون را گفتند: اگر بر موسی غالب آئیم برای ما اجرو و مزد شایان خواهد بود؟ (اعراف: ۱۱۳)	از طریق وعده به پاداش و نزدیکی به سلسله مراتب قدرت
این چنین ما عمل هر قومی را در نظرشان زینت داده‌ایم (انعام: ۱۰۸)	از طریق زینت بخشیدن به اعمال آنها
از تواز حکم شراب و قمار می‌پرسند، بگو: در این دو کار گناه بزرگی است و سودهایی برای مردم (بقره: ۲۱۹)	از طریق وعده نسبت به دست یافتن به سود سرشار

نیروسازی در این مرحله براساس روش‌های مختلفی صورت می‌پذیرد. در واقع، محرک‌های زیادی برای کنش انسان در محیط پیرامونی او وجود دارد که هر یک می‌تواند منجر به شکلی از رفتار با هدف دست‌یابی به نوع خاصی از نظام پاداش شود. از منظر قرآن، مشارکت در فعالیت‌ها و کنش‌های هر یک از دو اردوگاه کفر و حق براساس محرک‌های مختلفی صورت تحقق می‌پذیرد که در مورد جبهه کفر این هدف عمدتاً براساس دست‌یابی به بیشینه سود مادی، دست‌یابی به قدرت و تقرب به سلسله مراتب قدرت مادی و نیز از طریق یک عامل ذهنی که به هر امری را به صورتی زیبا و موجه جلوه‌گر می‌سازد، محقق می‌شود.

مرحله ۴: آموزش و مهارت‌افزایی با هدف پذیرش مسئولیت و به‌کارگیری

یکی از مهم‌ترین مراحل در زمینه کادرسازی و بسیج اجتماعی، آموزش و مهارت‌افزایی نیروهاست. طبعاً چنانچه مسیر آموزش تداوم نداشته باشد و مهارت‌های لازم برای باورمندان در حلقه یک جریان فکری فراهم نیاید، امکان ریزش نیروها در اثر تغییر در نظام باورها وجود دارد. لذا، آموزش دائمی از جمله مهم‌ترین فرایندها در امر نیروسازي و بسیج اجتماعی به شمار می‌رود. این مهم از طریق ذیل عملیاتی می‌شود:

مضامین پایه	آیات
از طریق تعلیم سحر	آن شیطان [صفت]‌ها به کفر گرائیدند که به مردم سحر می‌آموختند (بقره: ۱۰۲)
از طریق ترویج دائمی فحشا و جذائیت‌های فریبنده جنسی و شهوانی	شیطان به کار بسیار زشت و عمل ناپسند فرمان می‌دهد (نور: ۲۱)
از طریق فراهم آوردن زمینه‌های ارتکاب گناه در جامعه	شیطان قصد آن دارد که به وسیله شراب و قمار، میان شما عداوت و کینه برانگیزد و شما را از ذکر خدا و نماز باز دارد، پس شما آیا از آن دست برمی‌دارید؟ (مائده: ۹۱)
از طریق ایجاد وسوسه و محرک‌های ذهنی برای ارتکاب گناه	در خفا شیطان‌ها به دوستان خود وسوسه می‌کنند تا با شما ستیزه نمایند و اگر اطاعت‌شان کنید قطعاً شما هم مشرکید (انعام: ۱۲۱)

با عنایت به آیات مورد اشاره، روش‌های مختلفی برای آموزش و جامعه‌پذیری ارزش‌های اردوگاه کفر وجود دارد که مهم‌ترین آنها عبارتند از: تعلیم سحر، ترویج دائمی فساد و فراهم آوردن زمینه‌های فساد در جامعه، و بازتولید دائمی محرک‌های ذهنی برای ارتکاب گناه در جامعه. در جامعه امروزی، رسانه‌ها و فناوری‌های نوین ارتباطاتی و اطلاعاتی یکی از مهم‌ترین ابزارهایی هستند که در بازتولید دائمی بستر فساد در جامعه و جامعه‌پذیری ارزش‌های جبهه کفر نقش آفرینی دارند و بر تقویت ساخت درونی این شبکه انسانی خود دامن می‌زنند.

مرحله ۵: استراتژی‌های عملی برای کنش

پنجمین مرحله از شیوه کادرسازی و بسیج نیروهای اجتماعی در جبهه کفر به استراتژی‌های عملی بدین منظور تعلق دارد. بر این اساس، و با توجه به مراحل چهارگانه پیش گفته می‌بایست راهبردهای عملی کلان مقیاسی برای تداوم حیات اردوگاه کفر وجود داشته باشد تا براساس آن امکان تقویت و استمرار این مسیر فراهم گردد. قرآن کریم در آیات مختلفی به این راهبردهای عملی اشاراتی دارد که در ادامه برخی از این آیات و راهبردهای کلان مستخرج از آن اشاره می‌شود:

مضامین پایه	آیات
یکی از شیوه‌های جبهه کفر برای جذب نیرو، تردیدافکنی نسبت به حقانیت مکاتب توحیدی و نبوت انبیاء الهی است	ای کسانی که ایمان آورده‌اید همچون کسانی نباشید که کفر ورزیدند و به برادرانشان هنگامی که به سفر رفته [و در سفر مردند] و یا جهادگر شدند [و کشته شدند] گفتند اگر نزد ما [مانده] بودند نمی‌مردند و کشته نمی‌شدند [شما چنین سخنانی مگوئید] (آل عمران: ۱۵۶) و آنان که کافر شده اند می‌گویند چرا نشانه‌ای آشکار از طرف پروردگارش بر او نازل نشده است [ای پیامبر] تو فقط هشدار دهنده و برای هر قومی رهبری است (رعد: ۷) و [چیزی] مردم را از ایمان آوردن باز نداشت آن‌گاه که هدایت برایشان آمد جز این که گفتند آیا خدا بشری را به سمت رسول مبعوث کرده است (اسراء: ۹۴)
تهمت ساحری زدن به پیامبران و رسولان الهی	لیکن آن شیطان [صفت] ها به کفر گرائیدند که به مردم سحر می‌آموختند (بقره: ۱۰۲) یا می‌گویند او جنونی دارد [نه] بلکه [او] حق را برای ایشان آورده و [لی] بیشترشان حقیقت را خوش نداشتند (مؤمنون: ۷۰) او نیست جز مردی که در وی [حال] جنون است پس تا چندی در باره‌اش دست نگاه دارید (مؤمنون: ۲۵) [فرعون] به سرانی که پیرامونش بودند گفت واقعاً این ساحری بسیار داناست (شعراء: ۳۴)
یکی از شیوه‌های نیروسازی جبهه کفر، تحریف واقعیت و تطهیر چهره ناپاک اعمال غلطی است که پیروان خود را به آن دعوت می‌کند	سوگند به خدا که به سوی امت‌های پیش از تو [رسولانی] فرستادیم [اما] شیطان اعمالشان را برای شان آراسته و امروز [هم] سرپرست شان هموست و برای شان عذابی دردناک است (نحل: ۶۳) آیا طمع دارید که [اینان] به شما ایمان بیاورند با آن‌که گروهی از آنان سخنان خدا را می‌شنیدند سپس آن را بعد از فهمیدنش تحریف می‌کردند و خودشان هم می‌دانستند (بقره: ۷۵) و شیطان اعمالشان را برای شان آراسته و آنان را از راه [راست] باز داشته بود در نتیجه [به حق] راه نیافته بودند (نمل: ۲۴) زندگی دنیا در چشم کافران آراسته شده است و مؤمنان را ریشخند می‌کنند و [حال آن‌که] کسانی که تقوایبش بوده‌اند در روز رستاخیز از آنان برترند و خدا به هر که بخواهد بی‌شمار روزی می‌هد (بقره: ۲۱۲)
یکی از روش‌های نیروسازی جبهه کفر، مغالطه و قلب حقیقت از طریق سفسطه گمراه‌کننده است	و کسانی که شرک ورزیدند گفتند اگر خدا می‌خواست نه ما و نه پدرانمان هیچ چیزی را غیر از او نمی‌پرستیدیم و بدون [حکم] او چیزی را حرام نمی‌شمردیم پیش از آنان [نیز] چنین رفتار کردند و [لی] آیا جز ابلاغ آشکار بر پیامبران [وظیفه‌ای] است (نحل: ۳۵) این بدان سبب بود که آنان [به پندار خود] گفتند هرگز آتش جز چند روزی به ما نخواهد رسید و بر ساخته‌های شان آنان را در دین شان فریفته کرده است (آل عمران: ۲۴) شیطان شما را از تهیدستی بیم می‌دهد و شما را به زشتی وامی‌دارد؛ و [لی] خداوند از جانب خود به شما وعده آمرزش و بخشش می‌دهد، و خداوند گشایشگر داناست (بقره: ۲۶۸) کسانی که کتاب [آسمانی] به آنان داده‌ایم همان‌گونه که پسران خود را می‌شناسد او [= پیامبر] را می‌شناسد کسانی که به خود زیان زده‌اند ایمان نمی‌آورند (انعام: ۲۰) اما کسانی که ستم کرده بودند [آن سخن را] به سخن دیگری غیر از آنچه به

	<p>ایشان گفته شده بود تبدیل کردند و ما [نیز] بر آنان که ستم کردند به سزای این که نافرمانی پیشه کرده بودند عذابی از آسمان فرستادیم (بقره: ۵۹) و حق را به باطل درنیامیزید و حقیقت را با آن که خود می دانید کتمان نکنید (بقره: ۴۲)</p> <p>جزای آنها این است چرا که آیات ما را انکار کردند و گفتند آیا وقتی ما استخوان و خاک شدیم [باز] در آفرینشی جدید برانگیخته خواهیم شد (اسراء: ۹۸)</p> <p>و یهود گفتند دست خدا بسته است (مائده: ۶۴)</p> <p>تنها کسانی دروغ پردازی می کنند که به آیات خدا ایمان ندارند و آنان خود دروغگویانند (نحل: ۱۰۵)</p> <p>پیامبران شان گفتند مگر در باره خدا پدید آورنده آسمان ها و زمین تردیدی هست او شما را دعوت می کند تا پاره ای از گناهان تان را بر شما بیخشاید و تا زمان معینی شما را مهلت دهد گفتند شما جز بشری مانند ما نیستید می خواهید ما را از آنچه پدران مان می پرستیدند باز دارید پس برای ما حاجتی آشکار بیاورید (ابراهیم: ۱۰)</p>
<p>یکی از روش های نیروسازی جبهه کفر، تهدید و ترعیب اهل ایمان است. به بیان دیگر، تضعیف نیروی مقابل، یکی از راهبردهای نیروسازی در جبهه کفر است</p>	<p>و کسانی که کافر شدند به پیامبران شان گفتند شما را از سرزمین خودمان بیرون خواهیم کرد مگر این که به کیش ما بازگردید پس پروردگارشان به آنان وحی کرد که حتما ستمگران را هلاک خواهیم کرد (ابراهیم: ۱۳)</p> <p>کسانی که به آیات خدا کفر می ورزند و پیامبران را بناحق می کشند و دادگستران را به قتل می رسانند آنان را از عذاب دردناک خبر ده (آل عمران: ۲۱)</p> <p>این شیطان است که دوستانش را می ترساند پس اگر مؤمنید از آنان مترسید و از من بترسید (آل عمران، ۱۷۵)</p> <p>و آنهایی که مسجدی اختیار کردند که مایه زیان و کفر و پراکندگی میان مؤمنان است و [نیز] کمین گاهی است برای کسی که قبلاً با خدا و پیامبر او به جنگ برخاسته بود و سخت سوگند یاد می کنند که جز نیکی قصدی نداشته ایم و [لی] خدا گواهی می دهد که آنان قطعاً دروغگو هستند (توبه: ۱۰۷)</p> <p>گفتند ای شعیب بسیاری از آنچه را که می گویی نمی فهمیم و واقعا تو را در میان خود ضعیف می بینیم و اگر عشیره تو نبود، قطعاً سنگسارت می کردیم و تو بر ما پیروز نیستی (هود: ۹۱)</p> <p>و سران قوم فرعون گفتند آیا موسی و قومش را رها می کنی تا در این سرزمین فساد کنند و [موسی] تو و خدایانت را رها کند [فرعون] گفت بزودی پسران شان را می کشیم و زنان شان را زنده نگاه می داریم و ما بر آنان مسلطیم (اعراف: ۱۲۷)</p> <p>و هر کجا بر ایشان دست یافتید آنان را بکشید و همان گونه که شما را بیرون راندند آنان را بیرون برانید [چرا که] فتنه [شرك] از قتل بدتر است [با این همه] در کنار مسجد الحرام با آنان جنگ نکنید مگر آن که با شما در آن جا به جنگ در آیند پس اگر با شما جنگیدند آنان را بکشید که کیفر کافران چنین است (بقره: ۱۹۱)</p> <p>دست ها و پاهای تان را یکی از چپ و یکی از راست خواهم برید سپس همه شما را به دار خواهم آویخت (اعراف: ۱۲۴)</p> <p>گفتند ای نوح اگر دست برنداری قطعاً از [جمله] سنگسارشدگان خواهی بود (شعراء: ۱۱۶)</p> <p>در خفا شیطان ها به دوستان خود وسوسه می کنند تا با شما ستیزه نمایند و اگر اطاعت شان کنید قطعاً شما هم مشرکید (انعام: ۱۲۱)</p>

	<p>و از دورافتاده‌ترین [نقطه] شهر مردی دوان دوان آمد [و] گفت ای موسی سران قوم در باره تو مشورت می‌کنند تا تو را بکشند پس [از شهر] خارج شو (قصص: ۲۰)</p> <p>گفت ای ابراهیم آیا تو از خدایان من متنفری اگر باز نایستی تو را سنگسار خواهیم کرد (مریم: ۴۶)</p>
<p>ترویج فساد و دعوت به فحشاء و بی بندوباری اخلاقی از ابزارهای نیروسازی جبهه کفر محسوب می‌شود</p>	<p>گفت اگر می‌خواهید [کاری مشروع] انجام دهید اینان دختران منند [با آنان ازدواج کنید] (حجر: ۷۰)</p> <p>آن‌گاه پس از آنان جانشینانی به جای ماندند که نماز را تباه ساخته و از هوس‌ها پیروی کردند (مریم: ۵۹)</p> <p>مردان و زنان دو چهره [همانند] یکدیگرند به کار ناپسند وامی دارند و از کار پسندیده باز می‌دارند و دست‌های خود را [از انفاق] فرو می‌بندند خدا را فراموش کردند پس [خدا هم] فراموش‌شان کرد در حقیقت این منافقانند که فاسقند (توبه: ۶۷)</p> <p>آیا از میان مردم جهان با مردها در می‌آمیزید (شعراء: ۱۶۵)</p> <p>اگر از شیطان وسوسه‌ای به تو رسد به خدا پناه برزیرا که او شنوای داناست (اعراف: ۲۰۰)</p> <p>پس شیطان آن دورا وسوسه کرد تا آنچه را از عورت‌های‌شان برایشان پوشیده مانده بود برای آنان نمایان گرداند (اعراف: ۲۰)</p> <p>آیا شما با مردها در می‌آمیزید و راه [تولد و تناسل] را قطع می‌کنید و در محافل [انس] خود پلیدکاری می‌کنید (عنکبوت: ۲۹)</p> <p>آیا شما به جای زنان از روی شهوت با مردها در می‌آمیزید [نه] بلکه شما مردمی جهالت‌پیشه‌اید (نمل: ۵۵)</p> <p>کسانی که دوست دارند که زشت‌کاری در میان آنان که ایمان آورده اند شیوع پیدا کند (نور: ۱۹)</p> <p>آیا آن کس که هوای [نفس] خود را معبود خویش گرفته است دیدی آیا [می‌توانی] ضامن او باشی (فرقان: ۴۳)</p>
<p>تمسخر دعوی انبیاء و رسولان الهی یکی از روش‌های نیروسازی جبهه کفر است</p>	<p>هیچ پیامبری برای‌شان نیامد جز آن‌که او را به مسخره می‌گرفتند (حجر: ۱۱)</p> <p>و بی‌گمان فرستادگان پیش از تو [نیز] مسخره شدند پس به کسانی که کافر شده بودند مهلت دادم آن‌گاه آنان را [به کیفر] گرفتم پس چگونه بود کیفر من (رعد: ۳۲)</p> <p>و کسانی که کافر شدند چون تو را ببینند فقط به مسخره‌ات می‌گیرند (انبیاء: ۳۶)</p> <p>و مسلماً پیامبران پیش از تو [نیز] مورد ریشخند قرار گرفتند پس کسانی که آنان را مسخره می‌کردند [سزای] آنچه که آن را به ریشخند می‌گرفتند گریبان‌گیرشان شد (انبیاء: ۴۱)</p>
<p>افتراء و تهمت بستن</p>	<p>و فرعون گفت هر جادوگر دانایی را پیش من آورید (یونس: ۷۹)</p>

<p>به رسولان الهی یکی از ابزارهای نیروسازی جبهه کفر در جامعه است</p>	<p>و چون آیات روشن ما بر آنان خوانده شود آنان که به دیدار ما امید ندارند می‌گویند قرآن دیگری جز این بی‌اور یا آن را عوض کن بگو مرا نرسد که آن را از پیش خود عوض کنم جز آنچه را که به من وحی می‌شود پیروی نمی‌کنم اگر پروردگرم را نافرمانی کنم از عذاب روزی بزرگ می‌ترسم (یونس: ۱۵)</p>
<p>و گفتند جز روزهایی چند هرگز آتش به ما نخواهد رسید بگو مگر پیمانی از خدا گرفته اید که خدا پیمان خود را هرگز خلاف نخواهد کرد یا آنچه را نمیدانید به دروغ به خدا نسبت می‌دهید (بقره: ۸۰)</p> <p>پس کسانی که بعد از این بر خدا دروغ بندند آنان خود ستمکارانند (آل عمران: ۹۴)</p> <p>به خدا سوگند می‌خورند که [سخن ناروا] نگفته‌اند در حالی که قطعاً سخن کفر گفته و پس از اسلام آوردن شان کفر ورزیده‌اند و بر آنچه موفق به انجام آن نشدند همت گماشتند و به عیب‌جویی برخاستند مگر [بعد از آن که خدا و پیامبرش از فضل خود آنان را بی‌نیاز گردانیدند] (توبه: ۷۴)</p>	<p>کسانی که گفتند خدا همان مسیح پسر مریم است مسلماً کافر شده‌اند (مائده: ۱۷)</p>
<p>هنگامی که به سوی تو گوش فرا می‌دارند ما بهتر می‌دانیم به چه [منظور] گوش می‌دهند و [نیز] آن‌گاه که به نجوا می‌پردازند وقتی که ستمگران گویند جز مردی افسون شده را پیروی نمی‌کنید (اسراء: ۴۷)</p>	<p>پس چون حق از جانب ما برای شان آمد گفتند چرا نظیر آنچه به موسی داده شد به او داده نشده است آیا به آنچه قبلاً به موسی داده شد کفر نورزیدند گفتند دو ساحر با هم ساخته‌اند و گفتند ما همه را منکریم (قصص: ۴۸)</p>
<p>بلکه گفتند خواب‌های شوریده است [نه] بلکه آن را بریافته بلکه او شاعری است پس همان‌گونه که برای پیشینیان هم عرضه شد باید برای ما نشانه‌ای بی‌آورد (انبیاء: ۵)</p>	<p>و قوم موسی پس از [عزیمت] او از زیورهای خود مجسمه گوساله‌ای برای خود ساختند که صدای گاو داشت آیا ندیدند که آن [گوساله] با ایشان سخن نمی‌گوید و راهی بدان‌ها نمی‌نماید آن را [به پرستش] گرفتند و ستمکار بودند (اعراف: ۱۴۸)</p>
<p>بهره‌گیری از جهل و تعصبات بی‌جای مردمان یکی از شیوه‌های نیروسازی در جبهه کفر است</p>	<p>و چون به آنان گفته شود آنچه را که خدا نازل کرده پیروی کنید می‌گویند [نه] بلکه آنچه که پدران مان را بر آن یافته‌ایم پیروی می‌کنیم آیا هر چند شیطان آنان را به سوی عذاب سوزان فرا خواند (لقمان: ۲۱)</p>

تطمیع یکی از ابزارهای مؤثر در زمینه نیروسازی در جبهه کفر است	و ساحران نزد فرعون آمدند [و] گفتند [ایا] اگر ما پیروز شویم برای ما پاداشی خواهد بود؛ گفت آری و مسلما شما از مقربان [دربار من] خواهید بود (اعراف: ۱۱۳-۱۱۴)
	چون ساحران پیش فرعون آمدند گفتند آیا اگر ما غالب آئیم واقعا برای ما مزدی خواهد بود؛ گفت آری و در آن صورت شما حتماً از [زمره] مقربان خواهید شد (شعراء: ۴۱-۴۲)
	و آنان را مسلماً آزمندترین مردم به زندگی و [حتی حریص تر] از کسانی که شرک می‌ورزند خواهی یافت هر يك از ایشان آرزو دارد که کاش هزار سال عمر کند با آن که اگر چنین عمری هم به او داده شود وی را از عذاب دور نتواند داشت و خدا بر آنچه می‌کنند بیناست (بقره: ۹۶)
خدعه و تدلیس یکی از ابزارهای نیروسازی در جبهه کفر است	با خدا و مؤمنان نیرنگ می‌بازند ولی جز بر خویشتن نیرنگ نمی‌زنند و نمی‌فهمند (بقره: ۹)
	و برای آن دو سوگند یاد کرد که من قطعاً از خیر خواهان شما هستم (اعراف: ۲۱)
	پس آن دو را با فریب به سقوط کشانید (اعراف: ۲۲)
تقویت خوی و استکباری و خود برتری بینی یکی از روش های نیروسازی در جبهه کفر است	فرمود چون تورا به سجده امر کردم چه چیز تورا باز داشت از این که سجده کنی گفت من از او بهترم مرا از آتشی آفریدی و او را از گل آفریدی (اعراف: ۱۲)
فساد اقتصادی یکی از ابزارهای نیروسازی جبهه کفر است	کسانی که ربا می‌خورند، (از گور) بر نمی‌خیزند مگر مانند برخاستن کسی که شیطان بر اثر تماس، آشفته سرش کرده است (بقره: ۲۷۵)

مضامین	مضامین پایه	مضامین فراگیر
تهدید	تهدید به قتل و تعدی یکی از روش های نیروسازی در جبهه کفر است	تهدید
	یکی از روش های نیروسازی جبهه کفر، تعریب است	
تطمیع	تقویت خوی استکباری و خود برتری بینی یکی از روش های نیروسازی در جبهه کفر است	تطمیع
	تطمیع یکی از ابزارهای مؤثر در زمینه نیروسازی در جبهه کفر است	
	فساد اقتصادی یکی از ابزارهای نیروسازی جبهه کفر است	ترویج ثروت

	اندوزی غیر مشروع از طریق اقتصادی ربوی در جامعه	
تدلیس	تعلیم سحر	تعلیم سحر و دیگر اشکال فریب یکی از روش های نیروسازی در جبهه کفر است
	تعلیم خدعه	خدعه و تدلیس یکی از ابزارهای نیروسازی در جبهه کفر است
تشکیک	بهتان زدن	یکی از شیوه های جبهه کفر برای جذب نیرو، تردیدافکنی نسبت به حقانیت مکاتب توحیدی و نبوت انبیاء الهی است افتراء و تهمت بستن به رسولان الهی یکی از ابزارهای نیروسازی جبهه کفر در جامعه است
	سست کردن پایه های ایمانی و اعتقادی مردم	ترویج فساد و دعوت به فحشاء و بی بندوباری اخلاقی از ابزارهای نیروسازی جبهه کفر محسوب می شود
	تمسخر رسولان الهی	تمسخر دعوی انبیاء و رسولان الهی یکی از روش های نیروسازی جبهه کفر است تا از این طریق با القای تصویری مخدوش از رسولان الهی، مانع از توجه یافتن جامعه به دعوی پیامبران شوند
تحریف	لباس حق بر باطل پوشاندن	تحریف و تطهیر چهره باطل یکی از روش های نیروسازی در جبهه کفر است
	استفاده از جهل مردم	بهره گیری از جهل و تعصبات بی جای مردمان یکی از شیوه های نیروسازی در جبهه کفر است
	مغالطه و قلب حقایق	یکی از روش های نیروسازی جبهه کفر، مغالطه و قلب حقیقت از طریق سفسطفه گمراه کننده است یکی از شیوه های نیروسازی جبهه کفر، تحریف واقعیت و تطهیر چهره ناپاک اعمال غلطی است که پیروان خود را به آن دعوت می کند

بحث پیرامون یافته ها

چنانچه اشاره شد فرایند نیروسازی در جبهه کفر روش های متفاوتی بسته به نوع جامعه هدف خود داشته و این اقدامات طیفی از روش ها را شامل می شود که عبارتند از:

۱. تهدید

طبعاً تهدید و استفاده از خشونت عربیان برای تغییر آراء و یا تأثیرگذاری بر افکار و انتخاب های آدمیان در طول تاریخ، روشی مرجح و پرکاربرد بوده است و تئوری «النصر بالرعب» را تصدیق می کند. حکومت هایی بر پایه کفر و نیز حکمرانان از طایفه طغاة مثل های متعددی در قرآن را به خود اختصاص داده اند که با بهره گیری از روش تهدید سعی در نیروسازی و بسیج اجتماعی برای نیل به منافع و مطلوبیت های خود داشته اند. در مجموع، استفاده از قدرت برای ترعیب و تهدید جامعه یکی از ابزارهای مؤثری است که می تواند برای جبهه کفر دو فایده

داشته باشد؛ نخست آن که مانع از گرویدن جامعه به سوی جبهه حق شده و از سوی دیگر، هزینه‌های زیست مؤمنانه را افزایش می‌دهد. راهکار پیشنهادی برای خنثی‌سازی روش‌های مبتنی بر سیاست ترعیب و تهدید، افزایش قدرت دفاعی و نیز قدرت بازدارندگی جامعه موحدین است.

۲. تطمیع

تشویق و تحریض و تحریک جامعه نسبت به هواهای نفسانی و شهوات یکی دیگر از روش‌های نیروسازی در میان جبهه کفر است. در واقع، جبهه کفر با فراهم‌سازی، تسهیل و نیز مشروعیت بخشیدن به فساد در جامعه، از آن به عنوان ابزاری برای ایجاد انحراف در جامعه بهره برده است. طبعاً جامعه‌ای که تمایل به فساد در آن گسترش یابد، لذت‌جویی به یک اصل در حیات اجتماعی و فردی تبدیل شده و همین امر مانع از رشد و شکوفایی فضیلت‌های اخلاقی در جامعه می‌شود.

راهکارهای پیشنهادی برای مقابله با روش‌های مبتنی بر سیاست تطمیع، عبارتند از: صیانت و نگاه داشت از ارزش‌های بنیادین زیست توحیدی، اتخاذ سیاست‌ها و تقنین در حوزه‌های عمومی برای پیشگیری و مبارزه با مفاصد اقتصادی، مبارزه با گسترش شیوه‌های اقتصاد ربوی در جامعه.

۳. تدلیس

دسیسه و فریب یکی دیگر از ابزارهایی مؤثر در تغییر نگرش و باورهای جامعه به شمار می‌رود. در واقع، جبهه کفر با بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و ابزارهای فریب، اولاً تلاش می‌کند تا چهره مخدوش و غیرواقعی از جبهه ایمانی ارائه دهد و در ثانی، تلاش می‌کند تا این روش‌ها را در میان باورمندان به خود گسترش دهد.

راهکار مقابله‌کننده با این روش، افزایش سطح آگاهی‌های مردم نسبت به روش‌های فریب افکار عمومی و نیز تبیین چهره واقعی تعالیم و باورهای مکاتب توحیدی است.

۴. تشکیک

ایجاد شبهه نسبت به حقانیت مکتب توحید و زیرسؤال بردن امهات فکری و نیز اعتقادی آن از دیگر روش‌های نیروسازی در جبهه کفر به شمار می‌رود. بر این اساس، ایجاد شبهه نسبت به اصول مسلم دینی همچون رسالت، وحی، کتاب مقدس، جهان پس از مرگ و حیات اخروی همگی از جمله عواملی است که با سست نمودن پایه‌های اعتقادی جامعه، زمینه

تشکیک در دعوی انبیاء و رسولان الهی را فراهم می‌آورد.

۵. تحریف

مغالطه، سفسطه، قلب حقایق و تلقی حق از امر باطل از جمله روش‌هایی است که در طول تاریخ برای نیروسازی در جبهه کفر مورد استفاده قرار گرفته است. در واقع، بهره‌گیری از جهل موجود در جامعه برای برساختن تصویری غیرواقعی و ساختگی از امر باطل موجب می‌شود تا بخشی از جامعه با این روش جذب جبهه کفر شوند. تحریف چهره حق به وسیله ظواهر و جذابیت‌های کلامی و نیز تفلسف الحادی و چهره علمی و موجه بخشیدن به استدلال‌های حقانیت بخش به جبهه کفر از دیگر ابزارهای پیچیده و در عین حال، کارآمد در بدنه‌سازی و بسیج اجتماعی باورمندان به جبهه کفر است.

نتیجه‌گیری

تاریخ بشریت همواره محل نزاع میان دو جریان باورمندان و ناباورمندان به خداوند متعال بوده است؛ دو قطبی قدرتمندی که به علت تمایز بنیادین در اصول اعتقادی و رفتاری خود به شکل‌گیری الگوهای زیست انسانی متفاوت منجر شده است. تلاش برای جذب افراد جامعه به هر یک از این دو اردوگاه کفر و ایمان، یکی از مهم‌ترین محل‌های بروز و آشکارسازی این تفاوت‌ها بوده است.

این نوشتار با کاربست روش کیفی تحلیل مضمون به بررسی روش‌های مورد استفاده برای بسیج اجتماعی و نیروسازی جبهه کفر مبتنی بر آیات قرآن کریم به رشته تحریر درآمده است. آنچه از بررسی آیات کلام الله مجید حاصل می‌شود این است که جریان کفر از روش‌های مختلفی برای نیروسازی مورد نظر خود بهره می‌گیرد که می‌توان آنها در در پنج قالب سیاست تطمیع، ترعیب، تدلیس، تشکیک و تحریف مورد مطالعه قرار داد. این روش‌ها ممکن است بسته به نوع جامعه هدف به صورت تلفیقی مورد استفاده قرار گیرد.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن عاشور التونسی، محمد الطاهرین محمد (۱۹۸۴م)، *التحریر والتنویر «تحریر المعنی السدید وتنویر العقل الجدید من تفسیر الكتاب المجید»*، تونس: الدار التونسیه للنشر.
جوهری فارابی، اسماعیل ابن حماد (۱۴۰۷ق)، *الصحاح (تاج اللغة و صحاح العربیة)*، بیروت:

- دارالعلم للملایین .
۲. سبحانی تبریزی، جعفر (۱۳۸۵ش)، *الایمان و الکفر فی کتاب و السنة*، قم: مؤسسه الامام الصادق علیه السلام .
۳. طباطبایی، محمدحسین (۱۴۰۳ق)، *المیزان فی تفسیر القرآن*، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات .
۴. طوسی، محمدبن الحسن (۱۳۶۲ش)، *تمهید الاصول فی علم الکلام*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران .
۵. طوسی، محمدبن الحسن (۱۴۰۶ق)، *الاقتصاد فیما يتعلق بالاعتقاد*، بیروت: دارالاضواء .
۶. عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخزاده، محمد (۱۳۹۰ش)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، *اندیشه مدیریت راهبردی*، سال پنجم، شماره ۲، پیاپی ۱۰ .
۷. علم الهدی، علی بن الحسین (۱۴۳۱ق)، *الذخیره فی علم الکلام*، تحقیق: سیداحمد الحسینی، قم: مؤسسه النشر الاسلامی .
۸. کلینی، ابی جعفر محمدبن یعقوب (۱۴۰۷ق)، *الکافی*، تهران: دارالکتب الاسلامیه .
9. www.parsquran.com

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی